

Soledad
Bengoechea

Els dirigents patronals i la Setmana Tràgica

Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona Història

Institut de cultura ■ Seminari d'Història
de Barcelona

Direcció:
Joan Fuster i Sobrepere

Consell editor:
Ramon Alberch, Ramon Grau, Sebastià
Riera i Manuel Rovira

Coordinació:
Daniel Venteo

Administració:
Dolça Roca

© del text, Soledad Bengoechea
© de l'edició,
Seminari d'Història de Barcelona
Institut de Cultura
Ajuntament de Barcelona
Casa de l'Ardiaca
Santa Llúcia, 1
08002 Barcelona
Tel. 93 318 11 95
Fax 93 317 83 27
Email: shb@mail.bcn.es

Abril de 2000

Disseny gràfic:
Ferran Cartes / Montse Plass

Revisió lingüística:
Servei de Llengua Catalana
(Universitat de Barcelona)

Fotomecànica i impressió:
Producció Editorial

ISSN: 1576-26-37
Dipòsit legal: B-11.641-2000

Durant l'última setmana de juliol de 1909 Barcelona i diverses localitats del seu entorn van ser escenaris d'uns esdeveniments de caire revolucionari que van convertir aquell breu període en una fita important, recordada per la posteritat amb el nom de *Setmana Tràgica*. Les característiques singulars de la revolta han suscitat una gran curiositat i han omplert un gran nombre de pàgines als llibres d'història.¹

Les pàgines següents s'acosten a aquest conflicte emblemàtic de la primeria del segle XX des d'una perspectiva inusual. Hem buscat el punt de vista dels dirigents patronals catalans que van

1. Entre les monografies modernes sobre el tema, destaquen: la pionera de Josep BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Edicions 62, 1965; la detallada reconstrucció dels fets de Joan Connelly ULLMAN, *La Semana Trágica*, Barcelona, Ariel, 1972; la monografia de Joaquín ROMERO MAURA, *La Rosa de Fuego. Republicanos y anarquistas: la política de los obreros barceloneses entre el desastre colonial y la Semana Trágica, 1899-1909*, Barcelona, Grijalbo, 1975, que ens ha estat especialment útil per l'estudi de l'activitat anarquista durant la Setmana, pàg. 461-542; i les dues prospeccions en el lerrouxisme, de Joan B. CULLA I CLARÀ, *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona, Curial, 1986, i de José ÀLVAREZ JUNCO, *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza Editorial, 1990.

presenciar directament els esdeveniments, hem recollit els documents que produïren, n'hem seleccionat els més significatius per a publicar-los en apèndix i hem mirat d'interpretar-los com a peces que retraten una actitud compartida per aquell influent segment social davant la crisi.

Els testimonis aplegats són en gran part inèdits i permeten observar les relacions entre diversos agents. En primer lloc, els lligams existents entre els poders econòmics locals i els responsables polítics que actuaven a Barcelona i a Catalunya. En segon lloc, la relació d'aquests grups locals i el poder polític governamental, encarnat en aquells moments per Antonio Maura. L'anàlisi d'aquests vincles suscita un seguit de reflexions i, especialment, convida a obrir un debat sobre el grau d'autonomia de què gaudien els dirigents polítics per prendre decisions al marge del poder econòmic.

El conjunt de les fonts manejades revela també quines solucions va plantejar la patronal amb la finalitat que no tornessin a repetir-se els conflictes, i com aquestes resolucions van anar evolucionant a mesura que les cendres dels antics convents i esglésies cremats pels revoltosos es refredaven. Repressió, autoorganització patronal, acció social moralitzadora i regulació del món del treball segons el model corporatiu van ser, per aquest ordre, les mesures que la patronal va proposar amb més insistència.²

Lluís Muntadas i la gestió del conflicte a Barcelona

Setmana Revolucionària, així és com el president de la famosa organització patronal catalana, el Foment del Treball Nacional, Lluís Muntadas, director de La España Industrial SA i també de

2. Agraeixo a Ramon Grau i a Mercè Renom els seus suggeriments, que han enriquit aquest treball.

La Industria Eléctrica SA, va qualificar l'última setmana de juliol de 1909. Espectador directe dels esdeveniments que van tenir lloc a Barcelona, va seguir pas a pas el seu desenvolupament. Quan els ànims dels barcelonins estaven encara alterats, va deixar testimoni escrit de les seves impressions i dels seus sentiments en uns papers que han sobreviscut al llarg del tumultuós segle XX. Una part d'aquest llegat està recollida en un dels llibres d'actes del Foment, consultable a l'arxiu d'aquesta entitat.³ Una altra part, un conjunt de cartes que l'empresari va enviar al seu amic personal, el president del Consell de Ministres, Antoni Maura, segueix dipositada en el mateix domicili del destinatari, convertit ara en la Fundación Antonio Maura de Madrid.⁴

Segons la versió de l'industrial, tot començà quan la Solidaritat Obrera va acordar fer una crida a l'atur general per al dilluns 26 de juliol de 1909. Els dirigents obrers escolliren aquesta data perquè van considerar que l'ambient que es respirava era propici i afavoria els seus propòsits, gràcies a les campanyes dutes a terme per alguns elements de la premsa. Assabentat el governador civil, Ángel Ossorio y Gallardo, un home que havia exercit una repressió enèrgica i indiscriminada contra l'agitació llerrouxista, va prendre totes les precaucions per fer-la avortar. No li va resultar difícil aconseguir que els tramvies continuessin funcionant regularment, segons el mateix Muntadas. Sabem que el gerent de la companyia dels tramvies, marquès de Foronda, havia portat a terme una depuració entre el personal després de la vaga general del 1902. No obstant això, Ossorio no va poder impedir l'acció d'un grup de vaguistes que, gairebé a trenc d'alba, co-

3. *AFTN* (Arxiu del Foment del Treball Nacional), *Llibre d'Actes*, 4 d'agost de 1909. Vegeu Apèndix documental, 2.

4. *AFAM* (Arxiu de la Fundación Antonio Maura), 151-16, Carta de Lluís Muntadas a Antoni Maura, Barcelona, 30 de juliol de 1909 (Apèndix documental, 1). *AFAM*, 151-16, Carta de Lluís Muntadas a Antoni Maura, Barcelona, 10 d'agost de 1909 (Apèndix documental, 5). Ha estat possible consultar la documentació de l'*AFAM* que se cita en aquest treball gràcies a la generositat i professionalitat de l'arxivera de l'entitat, Carmen Rivera, i del professor Fernando del Rey Reguillo.

mençà a recórrer la ciutat convidant els obrers a sumar-se a l'atur.

Cap a les onze del matí, el treball s'havia suspès a la majoria de les fàbriques. Muntadas feia la reflexió següent al respecte: quan es donà el senyal de vaga alguns obrers van oferir resistència per abandonar la feina, però la por va quallar de seguida entre els treballadors que per desig natural no s'haurien aturat i va portar-los a secundar la iniciativa. Els vaguistes abandonaven les fàbriques i els tallers, es reunien en grups esperant consignes i aturaven la ciutat, afirmava Muntadas, però la circulació dels tramvies donava als carrers un cert aspecte de normalitat.

Davant el ressò de la crida, cap al migdia, per ordre del ministre de la Governació, es va reunir la Junta d'Autoritats per deliberar sobre la conveniència de declarar l'estat de guerra. En oberta confrontació amb la decisió presa pel ministre de la Governació, Juan de La Cierva, el governador provincial es va negar a deixar el control de la ciutat en mans dels militars. Al·legava que, malgrat la gravetat de la situació, no s'havien produït fets que justificassin aquesta mesura extrema. Ossorio afirmava que, tot i que escassejaven les forces encarregades de salvaguardar l'ordre, li sobrava enteresa per fer complir la llei. El president interí de l'Audiència, per contra, opinava que l'autoritat civil havia de cedir el comandament a l'autoritat militar. Pensava que davant la declaració de l'estat de guerra els revoltosos tornarien a la feina i es pacificaria la ciutat ràpidament, sense que hi hagués vessament de sang ni víctimes. Amb aquest suport, el capità general va proclamar l'estat de guerra a Barcelona. En senyal de disconformitat, Ossorio presentà immediatament la dimissió amb caràcter irrevocable. Interinament, el va succeir en el càrrec Mariano Enciso.

L'opinió de Muntadas respecte a aquesta decisió política era que el govern havia comès un greu error en delegar el comandament de la ciutat al capità general, com ho demostrava que “a

las dos horas había cambiado por completo el aspecto de la población”. A la carta, el dirigent patronal presenta, en efecte, la seva reflexió política com una conseqüència d'haver presenciat com els soldats es negaven a disparar contra els vaguistes, mentre la Guàrdia Civil i la de Seguretat lluitaven per sufocar la revolta. En efecte, rere la finestra d'una dependència del Govern Civil, Muntadas havia observat estupefacte i atemorit com les forces de l'exèrcit eren rebudes pels avalotadors amb crits de ‘Visca l'exèrcit, mori la guerra!’, com els rebels hostilitzaven amb trets els guàrdies de la Seguretat quan intentaven dissoldre'ls i com els soldats romanien impassibles i conversaven animadament amb els revoltosos.

L'empresari explicava que, en presenciar aquests fets, va sentir un descoratjament profund i va preveure allò que va produir-se. Els soldats i oficials de l'exèrcit, en sentir els aplaudiments i els vïctors dels rebels i un cop vist que la revolta no anava en contra seu, van pensar segurament que sufocar la revolta no era de la seva incumbència. Aquesta interpretació de Muntadas prenia cos en veure que l'actitud col·lectiva dels militars es reduïa a fer algun tret a l'aire per dissoldre els grups que disparaven sobre els guàrdies de la Seguretat i els guàrdies civils.

Cap a les set de la tarda, Muntadas va marxar del Govern Civil en automòbil per tornar al seu domicili. Des del cotxe, apedregat per grups d'insurrectes, va veure com uns rebels conversaven amb dos piquets de cavalleria, sense que aquests fessin cap signe de pretendre impedir l'agressió. L'industrial assenyalava que va entendre quina era la consigna: “*La de no pegar ni reprimir todo lo que no fuese un ataque a ellos mismos*”. D'aquesta percepció nasqué una sensació de fragilitat, personal i col·lectiva: “*Ante tal espectáculo me vi perdido al sentir la indefensión en que quedaba la ciudad*”.

Segons Muntadas, Ossorio y Gallardo, el governador dimissionari, havia fet una anàlisi encertada de la situació: amb la decla-

ració de l'estat de guerra no s'aconseguiria pacificar la ciutat. Efectivament, a mesura que transcorrien les hores la situació s'agreujava, de tal manera que els fets del dimarts van revestir més violència que els de dilluns. L'empresari explicava al seu interlocutor epistolar que el dimecres al matí la revolta va continuar i que els rebels gaudien d'una impunitat total. Per la tarda d'aquell tercer dia, al carrer del Torrent de l'Olla de Gràcia, va presenciar personalment una lluita entre els amotinats i la Guàrdia Civil que s'allargà unes hores. Atònit, va contemplar una vegada més com forces de l'exèrcit eren rebudes amb crits de 'Visca Espanya i visca l'exèrcit!', i com tot seguit es fonien en efusives abraçades amb els amotinats. Al seu entendre, el to de la insurrecció va començar a afeblir-se a partir del dijous, quan van entrar en acció els reforços rebuts de fora i el contingent de guàrdies civils recentment arribat. El divendres al matí Barcelona estava relativament tranquil·la, fins al migdia, en què a diversos punts de la ciutat es va reiniciar el tiroteig amb la Guàrdia Civil, mentre les tropes disparaven generalment a l'aire i no contra els agitadors, de manera que la situació –si d'ells depenia– podia allargar-se per molt de temps. A la tarda del mateix dia, sempre segons Muntadas, la ciutat havia retornat a la calma.

La reivindicació del governador caigut aflora com l'objectiu principal de la carta del president del Foment a Maura aquell 30 de juliol. L'amistat personal entre Muntadas i el cèlebre governador no és un secret, i, de fet, durant els esdeveniments d'aquella setmana, Ossorio y Gallardo va abandonar el seu domicili estiuenc de l'avinguda del Tibidabo i es refugià al pis de l'empresari de La España Industrial al carrer de Muntaner.⁵

Altrament, tant aquesta primera carta com la segona, que també publicuem, expressen les tesis que el mateix Ossorio signarà el desembre de 1909 en el seu opuscle autojustificatori *Barcelo-*

na, julio de 1909: abans del dia 26 hi havia preparada, únicament, una vaga; la degeneració en violència incendiària vingué després, per aprofitament oportunista de la feblesa mostrada per les forces encarregades de mantenir l'ordre ciutadà. "*Como preparación y acuerdo previo de anarquistas y radicales no había más que promover la huelga general como protesta; naturalmente que unos y otros, y sobre todo los primeros, estaban apercebidos para entrar en acción, sobre todo si flaqueaba la represión al alterarse el orden*", diu Muntadas el dia 10 d'agost. I Ossorio, ja a la llum de la repressió consumada, podrà dir: "*sostengo que en los tristes sucesos de Julio hay que distinguir dos cosas: la huelga general, cosa preparada y conocida, y el movimiento anárquico-revolucionario, de carácter político, cosa que surgió sin preparación. Quizás yo me equivoque, y lealmente confesaré mi yerro el día que me sea demostrado. Pero los hechos me van aferrando a mi idea. Los procesos se han fallado por centenares. Los jueces han actuado por docenas. Se han encontrado pruebas de inducción histórica, como las que, entre otras muchas pesaban sobre Ferrer, y cargos de intervención material en la sedición. Pero de conjura, de plan, de concierto previo, de recluta de gentes, de distribución de papeles, de pago de revoltosos, de suministros de armas, de instrucciones concretas, todo ello con fecha anterior al 26 de julio, no he oído hablar una palabra*".⁶

En el mateix escrit, Ossorio y Gallardo dedica una nota a marcar les excepcions a l'opinió antibèlica de la premsa i dels dirigents catalans els dies anteriors a la Setmana Tràgica: "*Conviene hacer honrosas excepciones, tales como la de don Luis Muntadas y don Joaquín Aguilera, presidente y secretario del Fomento del Trabajo Nacional, quienes se pronunciaron a favor de la guerra, declarando 'que España se jugaba su porvenir como nación', don Pedro G. Maristany, presidente de la Cámara de Comercio, según el cual, 'el deber de todos era estar incondicionalmente al lado del*

5. ULLMAN, *La Semana Trágica...*, pàg. 358.

6. ÁNGEL OSSORIO, *Barcelona, julio de 1909 (Declaración de un testigo)*, Madrid, Ricardo Rojas, 1910, pàg. 14.

Gobierno, fuera el que fuera', y el ilustrado industrial don Luis Sedó, que estimó era indispensable sostener nuestra situación, para no hacer un mal papel ante Europa. Todo ello puede verse en La Tribuna del día 21 de julio".⁷

Un altre testimoni significatiu de la intimitat entre l'empresari català i el polític maurista és la carta d'Ossorio a Maragall el 20 d'octubre de 1909, en resposta a la que aquest li havia tramès el dia 9 del mateix mes: *"Llegó la misiva a mis manos en ocasión de hallarse en mi casa Luis Muntadas y Gabriel Maura, por lo que creí que lo más útil que podía hacer en servicio del designio de V., era leerles la carta misma y regalarles, con la espontaneidad de la impensada, el saboreo de aquellas delicadezas de alma. Era además éste el conducto más autorizado y seguro para que aquéllas llegasen a conocimiento del presidente del Consejo"*.⁸

No obstant això, la defensa d'Ossorio era àmpliament compartida per les elits barcelonines, i no sols per Muntadas i els altres dirigents patronals. El mateix sentit reivindicatiu del capteniment del governador dimitit i substituït té la carta adreçada per Francesc Cambó al president del Govern en relació amb la publicació del manifest dels parlamentaris regionalistes el 18 d'agost següent, a la qual el dirigent de la Lliga posa en relleu la identitat de valors entre Maura mateix i Ossorio, el seu representant local fins al moment: *"Las campañas descubiertas y embozadas que se han hecho contra Ossorio en Barcelona son fiel reflejo de las campañas que se han hecho contra V. en Madrid: los dos –cada cual en su esfera de acción– han significado la misma dirección de imperio de la justicia, de instauración de un sentido de moralidad y rectitud en el ejercicio del poder"*. La resposta tallant de Maura a Cambó, signada el 21 d'agost, mostra el president del Govern ben indiferent a aquestes suggestions d'un temps que considera ja passat. La prioritat és ara obtenir un

7. OSSORIO, *Barcelona, julio de 1909...*, pàg. 24, nota.

8. Carta publicada en apèndix per Josep BENET, *Maragall...*, pàg. 266.

arrenglerament sense reserves de tots els responsables polítics i socials de Barcelona a favor de les directrius de la repressió engegada.⁹

La duració i radicalització de la insurrecció –les masses havien aturat la ciutat, cremat esglésies i convents i confraternitzat amb les tropes– inquietaven profundament Lluís Muntadas. Fins aquell moment no s'havia atemptat contra la propietat, i els aldarulls i les consignes havien tingut un signe anticlerical, però la revolta podia experimentar un gir i adquirir les característiques pròpies d'una vaga general revolucionària, com la de principis del 1902, que era encara present en la memòria col·lectiva.¹⁰

El testimoni de Muntadas revela que va assistir als esdeveniments aclaparats per un sentiment d'impotència en trobar-se en una ciutat que havia quedat en mans dels rebels i desprotegida de la força pública. El divendres 30 de juliol, l'estat en què havien quedat els carrers i molts edificis de Barcelona i l'aire que es respirava, encara dens a causa dels incendis passats, recordarien a molts barcelonins que la Ciutat Comtal era coneguda a diferents llocs d'Europa com la 'Rosa de Foc'. Ara, però, els carrers ja estaven pràcticament en calma, i la burgesia començava a sortir de les cases, on havia estat reclosa sense llum ni gas.

La setmana següent es presentava, tanmateix, amb una gran incertesa, perquè no hi havia la seguretat que els obrers tornessin massivament a la feina. Com a cap de la patronal per la seva condició de president del Foment, Muntadas va mantenir diferents conferències amb nombrosos fabricants, en les quals va posar en relleu el seu recel, els va recomanar que facilitessin re-

9. *AFAM*, lligall 19, any 1909 (Apèndix documental, 6 i 7).

10. L'actitud de la patronal catalana davant d'aquell conflicte, a Gemma RAMOS i Soledad BENGOCHEA, «La patronal catalana y la huelga de 1902», *Historia Social*, 5 (1989), pàg. 77-95.

cursos als obrers i els paguessin la setmana que havien estat de vaga.

Igualment, el diumenge primer d'agost de 1909, a instàncies de l'alcalde barceloní, Joan Coll i Pujol, els presidents de diverses societats econòmiques i recreatives barcelonines es van reunir a l'Ajuntament. Sota la direcció del mateix Muntadas, l'entrevista va tenir com a finalitat dos objectius: deliberar sobre la qüestió de com restablir la "*paz moral en Barcelona*" i anunciar públicament que l'endemà s'haurien d'obrir les portes de les fàbriques, els tallers i els comerços que estiguessin tancades.¹¹

Mentre utilitzava el seu poder com a dirigent empresarial per tractar d'ordenar la vida laboral i social barcelonina, Muntadas completava la seva crònica dels fets adreçada reservadament a Antonio Maura el dia 30 amb una incitació a fer un càstig exemplar dels culpables. Si la manca d'una repressió eficaç en començar la revolta havia afavorit la radicalització del conflicte i havia permès que es desenvolupessin els fets posteriors i que es generés el sentiment d'indefensió, calia ara que el govern actués amb energia. En definitiva, l'industrial català demanava una mà de ferro, una repressió seriosa amb les condemnes corresponents.

A la mateixa missiva, Muntadas analitzava quines havien estat les causes del conflicte i acusava certs sectors socials com a instigadors principals dels esdeveniments. Com a factor més proper, acusava la premsa catalana, sobretot la d'esquerres –però no sols aquesta–, que havia anat creant contra la campanya de Marroc un estat d'opinió molt àmpliament compartit. Segons

11. *Diario de Barcelona*, 2-VIII-1909 [nota facilitada per Capitanía General l'1 d'agost de 1909]. Les societats eren les següents: Foment del Treball Nacional, Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, Cambra de Comerç, Cercle de la Unió Mercantil, Lliga de Defensa Industrial i Comercial, Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Societat Mútua de Fabricants i Ateneu Barcelonès.

Muntadas, l'atmosfera havia pres bé perquè la idea de la pau té més simpaties que la de la guerra. Com a causa més llunyana, es remuntava a la protesta que van portar a terme uns grups suposadament conservadors, i al·ludia als successos coneguts com el *tancament de caixes*. L'empresari opinava que aquella revolta burgesa havia suscitat una mobilització mimètica entre les classes baixes. També aquí, en l'aire d'autocrítica col·lectiva del president del Foment, ressona l'anàlisi de la política catalanista que Ossorio donaria a la impremta el desembre del mateix 1909.¹²

Davant la Junta Consultiva i Directiva del Foment, el dia 4 d'agost, Muntadas denunciava que el moviment va prendre un caràcter anàrquic i destacava la presència de Ferrer i Guàrdia com a líder vingut expressament a Barcelona el dilluns 26. La segona carta al president del Govern és més explícita en l'anàlisi de responsabilitats: l'ambient antibel·licista s'estenia no sols al poble baix, sinó també a la menestralia, com ho mostrava que n'eren partícips no sols els periòdics radicals, sinó també els republicans nacionalistes i els de la Unió; a partir d'aquest clima, els anarquistes i els radicals foren els promotors de la vaga general, convocada com a protesta contra la guerra; i els anarquistes i la fracció esquerrana dels lerrouxistes, dirigits per Ferrer i Guàrdia, foren els indubtables de la transformació de la vaga pacífica en violència incendiària.

Un cop finalitzats els aldarulls, l'empresari culpava el cèlebre pedagog, en aquell moment reclamat per la justícia però encara no localitzat, de ser el responsable màxim dels esdeveniments. La interpretació de Muntadas no pot separar-se de la circumstància que, a més d'anarquista, Ferrer era maçó i havia estat el fundador de l'Escola Moderna. Mantenia, també, unes bones relacions amb Alejandro Lerroux, exercia una certa direcció sobre les escoles populars creades pels centres republicans le-

12. OSSORIO, *Barcelona, julio de 1909...*, pàg. 6.

rrouxistes i subvencionava els periòdics *La Huelga General* i *Solidaridad Obrera*. Havia passat diversos anys a Bèlgica i França i, en tornar, havia contribuït a difondre uns primers textos del sindicalisme revolucionari francès. Tot això el convertia en un perfecte boc emissari. Muntadas acusava Ferrer d'haver actuat a Barcelona des del primer dia del conflicte, des del mateix dilluns 26 de juliol.

Un seguit de condemnes a cadena perpètua i a mort, començades a decretar-se des del mateix dilluns 2 d'agost, van apaivagar les queixes de la patronal. Però la campanya iniciada per la premsa estrangera denunciant els processos va mobilitzar de nou l'empresariat. Sota el temor que el Govern donés un pas enrere en la seva decisió d'aplicar els càstigs, la junta directiva del Foment va acordar unànimement transmetre un telegrama de protesta, alhora que de felicitació, tant al ministre de la Governació com al mateix Govern. El despatx deia el següent:

*“Junta directiva FTN acordando unanimidad protestar por la conducta prensa extranjera propalar noticias falsas; de la campaña injuriosa que se hace por elemento revolucionario en el extranjero contra España y de la actitud de todos cuantos la favorecen dentro del reino. En la misma sesión acordóse felicitar V.E. y Gobierno por energía sostener verdad hechos evitando en lo posible campañas laborantes de la falsedad así como por decisión inquebrantable se cumpla por todos la ley. Presidente, Muntadas”.*¹⁵

Alfons Sala i l'experiència fora de Barcelona

A mesura que el ressò del conflicte s'allunyava, els escrits de la patronal palesen com la seva actitud anava variant. El càstig governamental seguia el seu curs, i, com és sabut, al final van ha-

15. *El Trabajo Nacional*, 16-IX-1909.

ver-hi cinc afusellats, entre ells Ferrer i Guàrdia. Per tant, ara només restava trobar els mecanismes adequats que impedissin la repetició d'una situació semblant. Però la posició adoptada per la patronal de les zones rurals i de les ciutats fabrils diferia de la que sostenia la patronal barcelonina. A les localitats més petites, sobretot a les zones agrícoles, els patrons confiaven a exorcitzar els conflictes mantenint envers els seus treballadors una conducta paternalista i donant bon exemple, però sobretot a partir de l'autoorganització en el sometent, una institució d'origen medieval nascuda en el món rural i composta per propietaris armats. És curiós analitzar la documentació generada per alguns dels testimonis, que confiaven en l'eficàcia del sometent a les zones rurals, on no hi havia immigració, tothom es coneixia i la mateixa comunitat podia exercir un control sobre qui convenia que portés armes, però que temien que es formés el sometent a les barriades barcelonines, plenes d'immigrants. Aquesta por a la immigració es detecta també en la documentació generada per la patronal barcelonina; d'una banda, culpaven els anarquistes i els radicals, grups als quals se'ls solia retreure ser aliens a la classe obrera catalana. De l'altra, no demanaven la formació del sometent a Barcelona, i es limitaven a reclamar més cossos repressius estatals. Com és sabut, la patronal barcelonina va organitzar el sometent a la Ciutat Comtal més endavant, durant la vaga de La Canadencs de principis del 1919. Però llavors el context social estava encara més radicalitzat, i la sensació d'indefensió també era més acusada.

L'important industrial tèxtil terrassenc, Alfons Sala, membre del partit liberal, dirigent del Foment del Treball Nacional, vocal de la comissió organitzadora dels Sometents Armats de Catalunya i cap dels sometents de Terrassa, ens ha deixat el testimoni de les seves impressions dels successos de la Setmana Tràgica. En un document publicat l'agost de 1909 a *Paz y Tregua*, òrgan d'expressió del sometent, Sala apostava perquè es reforçés aquesta institució en els pobles i ciutats de Catalunya, excepte a les barriades de Barcelona. Sala insistia que durant els dies que durà

la revolta els centres fabrils de la província de Barcelona van restar indefensos. Això l'impulsava a reclamar la reorganització del sometent "*en aquellos puntos en que, dada la índole de la institución, tenga su razón de ser*".¹⁴

Des del seu punt de vista, el moviment revolucionari passat es va produir tan ràpidament que va agafar per sorpresa els membres del sometent, que en alguns llocs no van tenir temps de reunir-se "*y contener a aquellas turbas facciosas, ebrias de vino y de sangre, y en algunos distritos, ya por falta de valor o porque las masas revoltosas eran en tan crecido número que hicieron imposible la acción del diseminado somatén al que no dieron ni tiempo para reunirse, no estuvieron a la altura de sus compañeros en el cumplimiento de la misión que se les tiene encomendada*". Sala explicava que s'havia obert una investigació per aclarir quins membres del sometent van sortir als carrers a reprimir els rebels "*y cuáles los que, si no ejecutaron lo que el reglamento perceptúa en estos casos, fue por imposibilidad material de hacerlo*".

En un altre document, una carta que el liberal Alfons Sala va enviar al dirigent conservador Maura el 26 d'agost de 1909,¹⁵ l'industrial feia una anàlisi freda dels esdeveniments i se centrava en una qüestió cabdal: com trobar els mecanismes adequats que impedissin una repetició dels fets. Plantejava i demanava al president del Govern tres punts: primer, que Terrassa i totes les poblacions industrials del voltant comptessin amb un contingent major de guàrdies civils, una força que no hauria de ser traslladada a Barcelona en cas de conflictes; en segon lloc, que en aquestes mateixes zones es reforcés la institució del sometent i així s'evitaria que quan esclatés una revolta generalitzada els re-

14. *Paz y Tregua*, VIII-1909. La trajectòria política de Sala, a Josep PUY, *Alfons Sala i Argemí. Industrial i polític 1863-1945*, Terrassa, Arxiu Tobella, 1985.

15. *AFAM*, 151-16, Carta d'Alfons Sala a Antonio Maura, Terrassa, 26 d'agost de 1909 (Apèndix documental, 8).

voltosos de poblacions properes poguessin desplaçar-se a Terrassa, on la important presència i l'eficàcia del sometent local garantia la tranquil·litat; finalment, Sala mostrava de nou la seva disconformitat al fet que es formés el sometent a les barriades obreres de Barcelona. Atès que el sometent era un cos armat, l'industrial opinava que la primera condició que els dirigents de l'organisme havien de tenir en compte per reclutar afiliats era que els individus que formessin la institució tinguessin "*asiento y raíces en su respectiva localidad*" i que fossin "*personas honradas*". Sala repetia obsessivament que formar el sometent a les barriades de Barcelona seria un perill. Adduïa que resultava molt difícil reclutar "*gente de orden*" en unes zones on predominaven els immigrants.

En opinió de Sala, Barcelona era un polvorí, un polvorí que quan explotava generava una ona expansiva que afectava un radi ampli, que influïa sobretot en les zones industrials que comptaven amb una classe obrera important. Afirmava, a més, que els esclats de revoltes a la Ciutat Comtal produïen un tal temor en les autoritats que recorrien immediatament a la Guàrdia Civil de les zones del voltant per intentar ofegar-los.

L'empresari es mostrava contrari al fet que el sometent tingués un cos regular; s'oposava a la uniformitat. Afirmava que hauria d'organitzar-se d'una manera distinta als grans centres fabrils i als petits pobles de muntanya.

A Terrassa el sometent va prestar un gran servei, assenyalava Sala, i va aconseguir mantenir l'ordre, tot i que fins al tercer dia de la revolta la ciutat comptava només amb un tinent i sis guàrdies civils. L'industrial afirmava que amb l'ajut del sometent es va contenir els insurrectes i es van tenir controlades les comissions que arribaven de Sabadell i de Manresa, que incitaven a seguir l'exemple d'aquestes ciutats, on es van cremar esglésies i convents i es cometeren assassinats.

El 21 d'octubre de 1909, el mateix dia que Alfons XIII acceptava la dimissió de Maura com a president del Govern a causa de les protestes internacionals provocades per l'execució de Ferrer i Guàrdia el 13 d'aquell mes i demanava al liberal Segismundo Moret que el substituís, Manuel Raventós, president de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, dirigia un escrit als propietaris agrícoles. El document era una reflexió sobre les causes i els autors de la revolta i sobre la conducta que calia seguir per evitar que tornessin a produir-se esdeveniments semblants. L'empresari no acusava la classe obrera en general. Tampoc no considerava el fet que moltes dones haguessin participat a la revolta (omissió que ja era normal en els documents emanats des de la patronal); els culpables eren només els elements marginals de la societat i els anarquistes:

“La vida rural y la ciudadanía han sido hondamente conmovidas. Hombres sin Dios, sin familia y sin patria han llevado a todas partes la intranquilidad y el desconsuelo. ¡Que sería de nosotros si turbulencias de este mismo género o parecidas se repitieran! ¡Desgraciada agricultura si no pudiera desarrollarse en un ambiente de paz y tranquilidad!”.¹⁶

L'empresari agrícola afirmava que una ciutat, que és un conglomerat d'homes de totes les idees i de tots els temperaments, podia resistir més o menys temps *“las funestas sacudidas que producen las más viles pasiones, los malos instintos de los hombres, los efectos de la lucha de intereses contradictorios y los choques de ideas y de temperamentos contrarios”*; però des del seu punt de vista el camp necessitava repòs absolut i tranquil·litat. Per això feia una crida als socis de l'Institut perquè adoptessin envers els seus treballadors una actitud paternalista, perquè escampessin al seu voltant *“amor y caridad”*. També instava a les famílies dels propietaris que donessin bon exemple *“pues el ho-*

16. *Diario de Barcelona*, 21-X-1909.

gar rural es, con preferencia al de la ciudad, espejo en que se mira el vecindario”. Aquest bon comportament, però, s'hauria d'observar també fora de casa. Al mateix temps, Raventós animava els agricultors perquè s'organitzessin en entitats que asseguressin la pau al poble. Sobretot feia una crida a enrobustir el sometent. Si bé reconeixia que en algunes ciutats l'actuació dels membres del sometent havia estat insuficient per evitar la realització d'actes vandàlics, afegia que, en molts pobles, el sometent hauria pogut evitar, o pal·liar, l'explosió dels conflictes. Congratulant-se de la detenció de Ferrer i Guàrdia, duta a terme per membres d'aquest cos armat el 31 d'agost, deia el següent:

“Los somatenes, con todo y no haber salido en muchos pueblos, por razones que no vamos a analizar, a defender la causa del orden y de la paz, en muchos otros han sido excelentes defensores de esta causa y además no hay que olvidar que a esta institución, tan característica y genuina representante de la causa del orden en los campos, se debe el haber practicado, entre otras, una de las principales detenciones de cómplices en los sucesos que lamentamos”.¹⁷

Mai més. Paternalisme i solucions corporatives

Des de finals del segle passat, quan Barcelona es va convertir en la 'ciutat de les bombes', molts sectors de la societat catalana van tenir la sensació que la ideologia anarquista anava quallant entre les classes populars a través de la propaganda, però l'experiència havia demostrat que les represàlies no aconseguien eliminar la propagació de les idees revolucionàries. Igual que en ocasions anteriors, com ara la vaga del 1902, un cop controlada la revolta des del Foment es va tractar el tema de com eradicar definitivament la *qüestió social*. Joaquim Aguilera, secretari de la corporació patronal, apostava per posar de seguida *“remedio a*

17. *Diario de Barcelona*, 21-X-1909.

ese mal [la anarquía]" a través de la resposta amb la mateixa eina, la propaganda, una propaganda moralitzadora:

*“En una labor destructiva de lustros para contrarrestar no se necesita frases, discursos, sino una acción social moralizadora y educadora, predicando con el ejemplo y ejercida por los que desde su posición, o por su inteligencia, ocupan un puesto en nuestra sociedad. Hemos llegado al borde del abismo y corremos peligro de desaparecer como pueblo, porque la anarquía es camino que lleva a la disolución. Si no hemos perdido por completo el instinto de conservación, es indispensable que todos sin distinción de matices ni de opiniones políticas nos unamos para ejercer una acción colectiva obrando enérgicamente para salvar nuestro pueblo. La tarea es dificultosa y larga”.*¹⁸

Just quan havia passat un mes des que va finalitzar la Setmana Tràgica, Aguilera tornava a fer una anàlisi de la situació, ara de caràcter més polític. El secretari del Foment es plantejava quines eren les arrels del mal, es preguntava per què l'ideari anarquista i també el lerrouxista quallaven entre les classes populars. En la seva opinió, aquestes arrels calia buscar-les en el fet que les masses catalanes no estaven interessades en la democràcia. Suposadament, només estarien atentes a les qüestions de caràcter econòmic. Per tant, i a diferència del que ocorria en altres països europeus, en els quals els obrers haurien anat deixant els partits republicans per ingressar en els socialistes o en les associacions professionals, a Catalunya no s'havia experimentat encara aquesta evolució; i això seria una causa de pertorbació de la vida econòmica i industrial. Deia que els obrers estaven “suelos”, mancats d'una organització seriosa, o barrejats en els partits polítics extremistes (el lerrouxisme), els directors dels quals afalagaven les passions de les masses. Instava els obrers a organitzar-se en associacions professionals, és a dir, en

18. *El Trabajo Nacional*, 16-VIII-1909.

sindicats no revolucionaris. Pensava que així s'apartarien de la ‘nefasta influència’ que emanava del republicanisme radical i de l'anarquia. En definitiva, Aguilera instava els obrers a organitzar-se: *“La organización obrera es el medio único que los asalariados deben emplear para su mejora económica, es el elemento que debe influir de un modo positivo en la solución de los problemas sociales, apartando a las masas de la anarquía”*. Tanmateix, les organitzacions per les quals apostava eren unes associacions professionals, no de resistència.¹⁹

El 28 de gener de 1910 un propagandista de la patronal, el vicepresident del Foment, Frederic Rahola, donava una conferència titulada *El Trust del Capital y el Sindicato Obrero* a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació, entitat que ell mateix presidia. Rahola pretenia introduir a Catalunya la novetat d'un corrent de pensament que quallava en altres països europeus. Evocava la importància del dret i del pensament jurídic en l'organització de la societat com a mitjà per evitar la confrontació de classes. Assenyalava que les transformacions econòmiques que experimentava el país condicionaven la necessitat d'uns canvis a la superestructura, és a dir, a la legislació. L'Estat hauria de tenir en compte les evolucions produïdes a la societat en els últims anys i actuar en conseqüència. Rahola no ocultava una nostàlgia profunda per l'antiga organització corporativa i feia una lloança dels gremis medievals. Afirmava que la lluita de classes es va desencadenar com a efecte de la seva desaparició: *“El obrero, cuando se desataron los lazos que le vinculaban al gremio, quedó aislado frente al patrono”*. Acceptava l'existència de relacions antagòniques entre patrons i obrers i aconsellava sobre quines eren les solucions idònies per civilitzar-les. Proposava que l'Estat havia de propiciar les associacions professionals, tant patronals com obreres, però aquestes societats haurien d'estar articulades separatament per branques o oficis. Rahola criticava el sindicalis-

19. *El Trabajo Nacional*, 1-IX-1909.

me llatí, perquè havia proclamat el dogma de la vaga general, i pensava que els líders sindicals catalans estaven influïts per les idees del sindicalisme revolucionari, però també per les consignes radicals dels polítics lerrouxistes. Defensava un model associatiu com el de les Trade Unions angleses, perquè assegurava que el funcionament d'aquests sindicats havia permès a Anglaterra desenvolupar-se industrialment sense haver pagat el cost d'una revolució. Sostenia que l'Estat no havia de tenir competències en el funcionament d'aquestes associacions, i que hi havien d'estar representats els patrons i els obrers que haguessin estat prèviament escollits pels seus companys. Mantenia, també, que aquests organismes s'haurien d'encarregar de legislar en l'esfera de la previsió social a través de les mútues o altres organismes. Rebutjava, per tant, la situació d'aquell moment, encara que plantejava aquesta idea quan ja funcionava l'Institut Nacional de Previsió (des del 1908). Però, sobretot, proposava que aquests nous sindicats professionals als quals donava suport haurien de tenir atribucions en els temes referents a la conciliació i l'arbitratge, traient-li aquestes competències a l'Institut de Reformes Socials.

Rahola establia també que les associacions suggerides (els *nous gremis*) haurien de tenir l'autoritat de què havien gaudit durant l'Edat Mitjana i que haurien d'actuar a través dels municipis, que, al seu torn, caldria que tinguessin un caràcter orgànic. Propugnava també que el municipi tingués competències per legislar en matèria de reforma social, traient-li aquest poder a l'Estat. Tornava a reformular la proposta fallida que Maura havia estat plantejant des del 1903, totalment contrària als plantejaments dels radicals, en la línia de portar a terme una reforma de l'administració local, la introducció del vot corporatiu en els consistoris i el principi que els diputats provincials fossin elegits pels mateixos ajuntaments.²⁰ Amb tot això, Rahola estava dibui-

20. Frederic RAHOLA, *El Trust del Capital y el Sindicalismo Obrero*, Barcelona, Hijos de Jaime Jepús, 1910.

xant un model municipal corporatiu i descentralitzat, sempre dins un Estat liberal. En el fons, pretenia que les associacions econòmiques tinguessin representació directa en els òrgans de l'Estat sense necessitat dels partits polítics.

El debat sobre les responsabilitats col·lectives

Durant els dies i setmanes següents a la revolta, els dirigents de les associacions econòmiques i recreatives de Barcelona van exposar reiteradament el seu rebuig dels aldarulls tant al president del Consell de Ministres, Antonio Maura, com a la opinió pública. Aquests portaveus pretenien demostrar que, en el seu conjunt, el poble català era totalment aliè al moviment revolucionari que havia paralitzat la Ciutat Comtal i altres zones catalanes. Aquest desig d'exculpar els ciutadans de Catalunya obeïa a dues raons entrelaçades: perquè tenien interès a proclamar que la revolta havia estat provocada i liderada per un grapat de rebels, format per elements estrangers (Ferrer i Guàrdia, per exemple, havia residit llargues temporades fora d'Espanya) i un conjunt d'immigrants, en qualsevol cas aliens a l'esperit de la classe obrera catalana que s'havia vist obligada a secundar la revolta; i també, perquè arribaven interpretacions de la resta d'Espanya que imputaven els fets de l'última setmana de juliol als catalans en general; aquests, suposadament, haurien obrat col·lectivament amb violència per aconseguir una finalitat política, impulsats per uns objectius separatistes.

En efecte, el diari *Época* en un epígraf titulat «Protestas Patrióticas» va recollir el missatge d'una Cambra de Comerç espanyola. Anava dirigit a les cambres d'altres ciutats i aconsellava que difonguessin la notícia que no compressin productes catalans. Afirmava que l'origen dels esdeveniments passats era una maniobra separatista orquestrada pel conjunt del poble català. Aquests rumors afirmaven que el moviment revolucionari va tenir un caràcter polític i que els culpables eren majoritàriament

catalanistes. A més a més, amb l'objectiu d'evitar l'extensió dels conflictes a tota la Península, el ministre de Governació, Juan de La Cierva, s'havia afegit a aquesta interpretació. Igualment, i liderades per la Cambra Oficial de Comerç d'Almeria, algunes cambres espanyoles –una minoria– van formular la mateixa acusació i fins i tot van demanar que se suspenguessin les relacions mercantils i que Espanya fes un boicot als productes catalans.²¹ El president del Foment del Treball Nacional va liderar la resposta de la patronal catalana; es va posar en contacte amb Maura per negar que els catalans haguessin estat els autors dels fets:

*“Fomento del Trabajo Nacional protesta indignado contra apreciaciones periódico oficioso Época, según las cuales resulta acto patriótico no comprar artículos catalanes. Gobierno debe saber que turbas que han promovido semejantes sucesos semana pasada no tienen relación ninguna con espíritu de Barcelona ni de Cataluña ni es culpa de ciudadanos que se haya impuesto terror ciudad. Rogamos interponga su autoridad para hacer cesar campaña calumnia que contribuye perturbar país. Presidente, Muntadas”.*²²

La resposta de Maura va resoldre els dubtes: Barcelona havia estat la víctima dels esdeveniments que s'havien esdevingut, no pas la culpable. Al mateix temps que el Foment entrava en contacte amb Maura, els presidents d'una colla d'associacions econòmiques i recreatives lliuraven un document a la Cambra de Comerç i a l'opinió pública. El manifest consignava la protesta dels representants de les organitzacions de la patronal i de la burgesia. L'escrit culpava també un grapat d'individus estranys

21. Sobre la posició de La Cierva, vegeu ULLMAN, *La Semana Trágica...*, pàg. 508. L'actitud de les Cambres, a *AHCOCINB* (Arxiu Històric de la Cambra de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona), Fons Cambra de Comerç, 89-1, 5 d'agost de 1909 (Apendix documental, 5) i a *AHCOCINB*, 89-1, 12 d'agost de 1909.

22. *Diario de Barcelona*, 8-VIII-1909.

als ciutadans barcelonins i a la mateixa classe obrera i negava que el moviment hagués tingut una significació catalanista.

En una carta enviada a Maura, els presidents del Gremi de Fabricants de Sabadell i de la Cambra de Comerç d'aquella ciutat es manifestaven en la mateixa línia:

*“Exc[elentísi]mo s[eñor] presidente Consejo Ministros: Madrid. Gremio Fabricantes y Cámara Comercio Sabadell elevan a V.E. su más enérgica protesta contra disturbios y actos vandalismo ocurridos esta ciudad, última semana, promovidos por elementos extraños; desvirtuando al propio tiempo pueda atribuirse significación catalana a un movimiento revolucionario de destrucción, contrario en absoluto a sentimientos de este pueblo honrado y trabajador que unánimemente se siente indignado y ultrajado. Cataluña, España entera, debe levantar su voz de enérgica protesta contra los enemigos del orden social, anatematizando el asesinato, el pillaje, el incendio, el sacrilegio y la profanación de cadáveres, que con verdadero horror hemos tenido que presenciar en estos funestos días, en momentos que no contábamos con fuerza armada suficiente, con que pudiera la autoridad contrarrestar estos actos vandálicos y restablecer el orden público gravemente alterado”.*²³

Igualment, també en un escrit a Maura, el president del Consell Provincial d'Indústria i Comerç de Barcelona acusava dels esdeveniments passats a “*elementos extraños*”, a uns agitadors aliens a Catalunya que des d'anys enrere s'havien establert a Barcelona:

23. *AHCOCINB*, Fons Cambra de Comerç, 89-1, 5 d'agost de 1909. *Diario de Barcelona*, 6-VIII-1909. En aquesta mateixa línia, la Mútua de Fabricants de Teixits enviava la seva protesta a Maura. Signaven el document José Monegal, president del Consell de la Mútua i els consellers i directors: Manuel Marqués, Lluís Pons y Sobrino, Ignacio Vidal y Hermanos, La España Industrial, Antonio Pons Enrich, Balet, Vendrell y Cía., Coma Clivilles y Clavell, Sobrinos de Juan Batlló, L. Mata y Pons, L. A. Sedó en Cta., M. Bertrand e Hijo, José Portabella, Isidro Puig y Cía. i la Industria Malagueña.

*“La violenta campaña de disolución social sostenida en esta ciudad desde hace algunos años por determinados elementos agitadores, ha tenido su corolario lógico en los luctuosos sucesos ocurridos desde el día veintiséis al treinta y uno del próximo pasado julio. Este Consejo Provincial, dolorosamente impresionado por los tristísimos y repugnantes crímenes desarrollados en Barcelona y en otras poblaciones durante la llamada semana trágica, acuerda por unanimidad protestar con la mayor entereza de los actos salvajes de anarquía y violencia llevados a cabo por las turbas desenfrenadas; declarar que tales crímenes, siempre condenables por toda conciencia honrada, son más vituperables en las presentes circunstancias, cuando el Honor nacional exige el noble esfuerzo del Ejército; hacer constar que las muchedumbres que han llenado de ruinas y de desolación esta tierra, nada pueden tener de común con ella ni con el pensar y sentir de sus hijos y por consiguiente sería injusto e insensato confundir aquellas con los que han sido las primeras víctimas del vandalismo; y ofrecer al Gobierno el decidido concurso del Consejo para la necesaria obra de pacificación de los espíritus y reintegración del orden material”.*²⁴

En acabar la revolta, la patronal es va mobilitzar i va donar a conèixer la seva interpretació dels fets utilitzant diferents vies i diverses plataformes en les quals estava representada, entre elles, la tribuna política que oferia la Lliga Regionalista. Els lligams establerts entre el món de l'economia i el de la política eren estrets. Molts dirigents i militants de la Lliga eren grans empresaris, propietaris agrícoles o financers i membres de les juntes directives del Foment i d'altres associacions econòmiques i recreatives molt arrelades. Ara bé, és curiós observar les diferències en els testimonis d'aquests personatges. Quan es manifestaven com a polítics, feien un ús polític de la situació i culpaven dels esdeveniments passats sobretot als seus adversaris polítics, als republicans radicals. Els homes de la Lliga no perdo-

24. *AHCOCINB*, Fons Cambra de Comerç, 89-1, 12 d'agost de 1909.

naven als lerrouxistes haver triomfat a Barcelona a les eleccions municipals del maig anterior, deixant el seu partit en un tercer lloc. Els acusaven de ser els provocadors de la revolta per haver “*pervertido las masas*”, tant des de les seves escoles com des dels mítings. Repetien el que no era cap novetat: “*Las masas estarían preparadas para la quema de conventos debido a la campaña de tantos años*”.²⁵ De fet, els lerrouxistes van reclamar la paternitat espiritual de la revolta, la van mitificar i la denominaren Setmana Gloriosa. Curiosament, quan les declaracions les feien en representació del Foment, els de la Lliga posaven més èmfasi a responsabilitzar els anarquistes.

A tall de conclusió

Dels documents emesos per alguns dirigents empresarials que van ser testimonis directes de la Setmana Tràgica hi ha determinats aspectes que mereixen ser destacats. D'una banda, cal remarcar el fet que durant el conflicte els patrons van criticar la declaració de l'estat de guerra i van donar suport a la proposta que la ciutat romangués en mans dels poders civils, una actitud molt diferent de la que van adoptar en altres situacions conflictives (1902 o 1919, per exemple). Es podria pensar que això va obeir a dues raons: perquè a la presidència del govern hi havia Antonio Maura, amb el qual la patronal catalana mantenia unes estretes relacions, i perquè de seguida es va fer patent que treure les tropes al carrer no solucionava el conflicte, perquè entre els soldats i els insurrectes s'establien uns lligams de confraternització. Davant d'aquests escrits en els quals prevalia la deman-

25. El manifest dels senadors i diputats regionalistes, a *Diario de Barcelona*, 18-VIII-1909. Signaven, entre d'altres, el marquès d'Allella, Sebastián Torres, el marquès de Camps, Lluís Ferrer-Vidal, Ignasi Girona, Eusebi Bertrand i Serra i Pere Milà i Camps. Una aproximació a les biografies professionals d'aquests personatges, a Soledad BENGOCHEA, *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, pàg. 327-362, [pròleg de Pere Gabriel].

da d'una repressió forta, trobem la posició d'uns publicistes de la patronal, que pretenien eradicar la conflictivitat social mitjançant solucions de caire paternalista i corporativa. D'altra banda, els documents permeten constatar la por que la patronal tenia a la immigració. Els dirigents empresarials barcelonins van carregar els fets a grups aliens a la societat catalana, que estarien compostos de 'turbes rebels' d'immigrants i estrangers. Per contra, alguns sectors de la política, de la premsa i de la patronal espanyola van utilitzar políticament la revolta; la van qualificar de maniobra separatista i van responsabilitzar dels esdeveniments el conjunt del poble català. Aquesta actitud es tornarà a posar de manifest també més endavant, concretament a finals del 1918 i durant el 1931, com a resposta a les peticions catalanistes d'un estatut d'autonomia. Finalment, en el relat elaborat per Lluís Muntadas, president del Foment del Treball Nacional, destaca l'acusació contra Ferrer i Guàrdia, una figura que suposadament aglutinava tots els factors que haurien provocat la Setmana Tràgica: influència estrangera, laïcisme, republicanisme, antimilitarisme i anarquisme.

Apèndix documental

1

30 de juliol de 1909, Carta personal de Lluís Muntadas a Antonio Maura, president del Consell de Ministres sobre els disturbis produïts a Barcelona a partir del dia 26, amb crítica de la decisió de confiar la defensa de l'ordre a l'exèrcit i en demanda de repressió dels culpables.

AFAM (Arxiu de la Fundación Antonio Maura, de Madrid), Fons Antonio Maura Muntaner, caixa 151, carpeta 16.

Barcelona, 30 julio 1909.

Ex[celentísi]mo s[eño]r d[o]n Antonio Maura.
Madrid.

Mi querido amigo: Me creo en el deber de conciencia, dado lo mucho que me intereso por la solución del actual conflicto y por el grandísimo cariño que le profeso, de escribir a V. exponiéndole con toda lealtad mi opinión y relatándole con toda fidelidad los incidentes que, por lo graves, podrán servirle de guía para juzgar la situación y buscar el remedio que a todos urge encontrar.

Testigo presencial del conflicto desde los primeros momentos, y habiendo seguido paso a paso su desarrollo, puedo decirle claramente que a mi juicio fue un grandísimo error el entregar el mando a la autoridad militar, y ahora que he visto como se desarrollaba la acción de la misma, independientemente del menor o mayor número de fuerzas de que dispone, me confirmo más en mi rotunda afirmación.

El origen del conflicto es bien sencillo: ya sabe V. que la prensa de aquí, sobre todo la avanzada y de las izquierdas, venían desde los embarques de tropas haciendo una campaña insensata contra la guerra, tergiversando las cosas e infiltrando en el ánimo de sus lectores que, además de ser nuestra acción en África una aventura, ella se sostenía principalmente con miras a defender intereses particulares; en vez de plantear el problema en sus verdaderos términos y poner de manifiesto la obligación ineludible de España de obrar en la forma que lo hacía el gobierno para hacer honor a su firma en el acta de Algeciras y en el tratado con Francia. La atmósfera prendió bien, pues es evidente que la idea de paz tiene más simpatías que la de guerra, y además, y ello es lo sensible, los periódicos que por su carácter y significación debían contrarrestar la campaña permanecieron en actitud pasiva, no queriendo nadie ir contra la corriente abiertamente. En una información de carácter económico que hizo un periódico, hubo incluso ese diputado dinástico que dijo que la guerra no continuaría porque “la Revolución del Pueblo la haría cesar”. Esto le dará a V. a entender la intensidad de la opinión que se había formado y la inconsciencia de los que debían por su significación contrarrestarla. La firma en el telegrama dirigido a V. de algunos diputados y senadores de la derecha le indicará claramente hasta el punto a que llegaba la inconsciencia de todos. Durante más de ocho días, los elementos avanzados intentaron producir manifestaciones contra la guerra a primeras horas de la noche, pero todas ellas abortaron gracias al tacto y energía de la primera autoridad civil. En estas condiciones llegamos al sábado, en que el periódico radical *El Progreso*, al recordar que el día de S[a]n Jai-

me cumplían años de la quema de los conventos, escitaba a las masas a celebrar el aniversario con algo parecido. Transcurrió el domingo sin novedad, pero ya con algo en la atmósfera que no era agradable a soportar, y parece ser que, viéndose prohibido un míting organizado por la Solidaridad Obrera, de protesta contra la guerra, se circuló por todas las sociedades de resistencia, y valiéndose de sus respectivos andadores, un aviso a los socios para parar el lunes por 48 horas en señal de protesta. Abortado el paro de tranvías, que es por donde quieren siempre principiar, gracias a las precauciones adoptadas en las cocheras, empezó el paro en una fábrica, y ya el grupo interesado en hacerlo general fue recorriendo fábricas toda la mañana invitando al paro en señal de protesta, y como en este caso la resistencia resulta por lo general ineficaz, pues el pánico cunde enseguida entre los obreros que por deseo individual no pararían, fue éste produciéndose, tanto más que se trataba de manifestar únicamente el disgusto con que se veía la continuación de la guerra, para lo cual se había ya logrado formar como antes le he dicho una atmósfera propicia. A eso de las 11 el paro era general en las fábricas, pero continuaba sostenida con energía la circulación de los tranvías, lo cual hacía que la población, en su centro sobre todo, conservase un cierto aspecto de normalidad. La autoridad civil, apoyada por la Guardia Civil y las fuerzas de Seguridad, mantuvo con gran acierto y con una energía digna de todo encomio la circulación de los tranvías, habiendo sorteado muy bien los incidentes que se habían presentado, llegando en esta labor al medio día, hora en la que me enteré que el gobernador había rescindido el mando en la autoridad militar. A las dos horas había cambiado por completo el aspecto de la población, los revoltosos redoblaban sus esfuerzos para hostilizar a la Guardia Civil y a la de Seguridad. Yo asistí como testigo presencial a una verdadera acción que se desarrolló frente al Gobierno Civil, en la que los de Seguridad se batieron con una entereza y energía de la que no tendría idea a no haberlo visto. La autoridad militar opinó entonces que debía suspenderse la circulación de tranvías, y éstos por fin cesaron el servicio, a pesar de la excelente disposición en que se conserva-

ba el personal y de lo bien que la G[uardia] C[ivil] y Seguridad cumplieran con su deber. Las fuerzas del ejército eran recibidas por los grupos revoltosos a los gritos de: viva el ejército, muera la guerra!, y estos mismos grupos hostilizaban a tiros a los de Seguridad cuando intentaban disolverlos, quedando impasibles los soldados a cierta distancia alternando con los mismos revoltosos como en conversación de amigos. Al presenciar esto sentí un profundo descorazonamiento y preveí desgraciadamente que sucedería lo que ha sucedido. El ejército, al oír palmadas y vítores de los revoltosos, creería acaso que la revuelta no era de su incumbencia el sofocarla, pues no iba contra ellos; de otro modo no se puede comprender su actitud, reducida a hacer algún disparo al aire para disolver aquellos grupos que tiraban con la mejor puntería sobre los guardias de Seguridad o Guardia Civil.

Le aseguro a V. que era verdaderamente desconsolador el espectáculo de la tarde del lunes. A eso de las 7 quise salir en automóvil del Gobierno Civil costase lo que costara para regresar a mi casa, y si descorazonado estaba por el espectáculo presenciado por la tarde más se acentuó mi pesimismo al ver el automóvil silvado y apedreado dos veces al pasar por cerca de grupos de revoltosos que estaban conversando amigablemente con dos piquetes de Caballería, uno en la plaza de Tetuán y otro en la Vía Diagonal, sin que los soldados ni oficiales hiciesen el menor signo de pretender impedirlo: comprendí que la consigna era la de no pegar ni reprimir todo lo que no fuese directo a ellos mismos. Ante tal espectáculo me vi perdido al sentir la indefensión en que quedaba la ciudad. El desarrollo de los sucesos del martes es de los que nos han de causar profunda vergüenza. Cuadrillas de 20 a 30 desalmados, más bien golfos que otra cosa, pudieron impunemente, llevando su carricuba con petróleo, su bomba para rociar y una completa organización incendiaria, prender fuego, 1º a la preciosa iglesia de S[an] Pablo, y después a los Escolapios, etc[étera], etc[étera], sin que nadie lo impidiera, como no acertase a pasar por las cercanías fuerza de la Guardia Civil. El miércoles continuaron la faena; para dar a V. idea de la poca resisten-

cia que había que oponerles para evitar la vergüenza que cometían, le citaré a V. el caso siguiente: la iglesia de San Francisco y la de S[a]n Pedro están ambas situadas en la misma calle; el mismo equipo incendiario intentó quemar la 1ª, y como hubiesen en ella algunos alumnos de un centro moral instructivo que opusieron la pequeña resistencia que aquellos muchachos podían ofrecer, mal pertrechados para la defensa, se fue el equipo a la 2ª, que quemó a su gusto sin que nadie lo impidiera, pues parecía, repito, que la fuerza pública tenía por consigna no atacar al pueblo si no era agredida por el mismo directamente, y como habían adoptado la táctica de anteponer a los muera los vivos a España y al ejército, resultaba que gozaban de la mayor impunidad. En el mismo día puedo a V. citarle el caso de una lucha tenaz sostenida en el Torrente de la Olla entre los revoltosos y la Guardia Civil, en una barricada, lucha que duró hasta las 6 de la tarde, en que comparecieron fuerzas del ejército que hicieron retirar a la G[uardia] C[ivil] y que fueron recibidas a los gritos de: viva España, viva el ejército!, y revoltosos —que escitaban a los primeros— y soldados se confundieron en una de abrazos efusivos como si los revoltosos fuesen los defensores del ejército.

Por fin, parece ser que ayer jueves se convenció el general de que era un ardid lo de los vivos y parecía dispuesto a pegar destruyendo barricadas, utilizando ya para ello, como había hecho el miércoles por la tarde, la artillería, pero ya era tarde; los revoltosos estaban completamente envalentonados y cambiaron de táctica. Ayer parece ser que los defensores de las barricadas de S[a]n Andrés estaban muy fatigados y por la tarde izaron bandera blanca, que por lo visto no traía consigo el rendirse a discreción, sino el cesar el combate y abandonar sus posiciones. Se retiró la tropa y esta misma noche, después de rendirse, han incendiado el convento de los padres maristas y durante el día dos conventos más en el mismo barrio.

Hoy ha transcurrido el día con relativa tranquilidad hasta eso de las 2, en que se ha reanudado el tiroteo en varios puntos de la

ciudad; parece ser que el único temor de los revoltosos es la G[uardia] C[ivil], pues las tropas disparan la mayoría de las veces no a dar, sino al aire, con lo cual corremos el peligro de que el actual estado se prolongue no ya días, sino semanas enteras. En mi concepto, si no se hace un verdadero y público escarmiento positivo, los revoltosos se reirán de la fuerza tanto cuanto quieran y no veo solución inmediata al conflicto. El ánimo de los ciudadanos pacíficos ante tal espectáculo se va deprimiendo cada día más por no sentirse defendidos por quien debieran ni en sus vidas ni en sus intereses, y lo que tenía una explicación lógica a raíz de iniciarse los sucesos en la falta de fuerzas de que se disponía, no tiene hoy más explicación que un perfecto desconocimiento del terreno que se pisa y del personal que se combate, que no se arredra fácilmente por descargas que se hacen al aire ni por destrucción de barricadas a cañonazos.

Creo haber expuesto a V. con toda claridad la situación; mucho me temo que sin una mano de hierro que castigue de verdad, y enseguida, se va a prolongar la misma, causando la ruina a la ciudad y siendo una vergüenza para España.

[...] su buen amigo, Luis Muntadas.

2

4 d'agost de 1909, Acta de la sessió de la Junta Consultiva Directiva del Foment del Treball Nacional –formada per Lluís Muntadas (president), Frederic Rahola, Joan A. Mas Yebra, Artur Sedó, Joan Capdevila, Artur Bulbena, Claudi Sampere, Lluís Guarro, Josep Matheu, Alfred Ramoneda, Aniceto Noguera, Antoni Suñol, Joaquim Cabot, Joan Girona, Pere Pahisa, i Claudi Güell (secretari)– sobre els disturbis de la Setmana Tràgica i presa d'acords relacionats amb la solució del conflicte social.

AFTN (Arxiu del Foment del Treball Nacional), Llibre d'Actes, IX (Direct.), pàg. 258-262.

A tres quarts de cinc de la tarde s'obra la sessió que presideix d[o]n Lluís Muntadas, actuant de secretari l'infraescrit y ab assistència dels s[enyo]rs vocals anotats al marge.

Llegida y aprobada l'acta de la sessió anterior foren admesos socis: colectiu, al senyor Serret y Sans, S[ocietat] en C[omandita]; de número, el s[enyo]r d[o]n Ernesto P[ere]z Donaz; y residents, als senyors d[o]n Vicente Corominas, d[o]n Enrique Julià, d[o]n Juan Martorell y d[o]n Jaime Mensa.

El s[enyo]r Muntadas dóna compte a la Junta de las gestions y actas que ha realisat durant la setmana pasada, en la que s'han desenvolupat els tristíssims sucesos revolucionaris per tots sapiguets. Comensa fent present que, vista la campanya de certs periòdichs contra la guerra de Melilla y fonament preocupat per la eccitació pública, greument perturbada per aquella campanya, féu diferents gestions pera contrarrestar-la per medi dels periòdichs més sensats; habent obtingut resultat negatiu. Aprofitant aquesta admosfera malsana, la Solidaritat Obrera acordà el paro general pera'l dilluns, y coneguda aquesta actitud de revolta per la autoritat gubernativa, va pendre todas las precaucions pera fer-la abortar, vigilant expecialment tot lo que's refereix al

trànsit rodat y tranvias, quina circulació va quedar assegurada. En cambi, no va poder impedir el paro / de las fábricas, per la gran extensió de la ciutat y l'excasa o nula resistència que ven oferir els obrers y la ciutat a las primeras intimidacions dels huelgistas.

Fa remarcar el senyor president el caràcter anàrquich que prengué tot seguit el moviment y la vinguda del conegut agitador Ferrer-Guardia que'l dilluns es deixà veure públicament a Barcelona.

A mitx matí del dilluns per ordre del ministre de la Governació es reuní la Junta d'Autoritats pera deliberar sobre la conveniència de declarar l'estat de guerra. El governador s[enyo]r Ossorio s'hi oposà alegant que, malgrat la gravetat de la situació, no s'havian presentat sucesos que justifiquessin aquesta mida extrema, que pera restablir l'ordre era necesària una ferma decisió en l'autoritat pera sostenir-lo a tota costa y la forsa necesària, y que si bé aquesta li escasejava, li sobrava enteresa pera fer cumplir la llei. El president interí de l'Audiència, senyor Abril, fou de parer que l'autoritat civil tenia de resignar el mando en la militar, fundant-se en que la seva experiència de molts anys a la Coruña l'hi havia demostrat, en casos semblants al actual, que la declaració del estat de guerra influïa de tal modo sobre els revoltosos, que aquesta sola mida era suficient pera que deposessin la seva actitud, pasificant-se axís la ciutat sensa derramament de sang, y sensa / víctimas. El general es mostrà conforme ab lo manifestat pel senyor governador, mes en vista de las declaracions del magistrat s[enyo]r Abril de que si asumia el mando s'evitarien colisions ab la forsa pública y derramament de sang, optà per acceptar el mando. Aixís, pels vots del Ex[cel·lentíssim] s[enyo]r capità general y el del president de l'Audiència, y votant en contra l'autoritat sivil, quedà el dilluns a mitx dia proclamat l'estat de siti a Barcelona. El s[enyo]r Ossorio presentà immediatament ab caràcter irrevocable la seva dimisió y féu entrega al s[enyo]r Enciso del Govern Civil.

El s[enyo]r Muntadas, veyent la gravetat que presentaba la ciutat, permanesqué tota la tarde del dilluns al Govern Civil, desde ahont pogué presenciar aquella tarde una colisió dels revoltosos ab la policia, presenciada ab actitud expectant per las forsas del exèrcit, que eran aclamadas pels sediciosos amb crits de 'Viva l'exèrcit', 'Viva Espanya'. El s[enyo]r president no surtí del palau del Govern Civil fins a darrera hora d'aquella tarde, acompanyant en automòvil al governador dimissionari fins al seu domicili del Tibidabo.

El dimars, envalentonadas las turbas per l'actitut pasiva de las forsas del exèrcit, ja que'ls únichs que's batian eren la Guàrdia Civil y forsas d'ordre públich, cometeren els actes vandàlichs ja coneguts, esent imposible al s[enyo]r Muntadas venir a Barcelona. A més, el moviment / revolucionari s'escampà a distintas vilas de Catalunya, prenent en totas ellas un caràcter marcadament anàrquich.

El dimars a la tarde l'alcalde convocà una reunió que'ls elements polítichs convocats van fer infructuosa.

El diumenge, a iniciativa de la mateixa autoritat, se'n celebrà una segona, a la que foren convocats solsament els elements econòmichs, acordant-se per unanimitat imprimir un bando recomanant: als obrers reprenguisin altre volta el treball; y la calma al vehinat.

El divendres y disapte d'aquella mateixa setmana, el s[enyo]r president celebrà diferents conferències ab fabricants pera facilitar la resolució del conflicte del pago de setmanals, recomanant que es facilitesin recursos als obrers en concepte d'adelant o bestreta, y ab l'autoritat militar pera posar-se d'acort sobre'ls medis més apropiats pera que'l dilluns següent poguessin obrirse las fàbricas y tallers de la regió.

Creu el s[enyo]r president que'ls actes revolucionaris de la setmana pasada han causat greus danys a Catalunya y que han posat al descobert un mal que's precis que combateixen tots els homes honrats prescindin de partits y de ideas. Y acaba dient que no creu sia encare l'hora oportuna pera exigir càrrechs y responsabilitats a ningú; però sí la de formular una enèrgica protesta contra'ls autors dels actes vandàlichs, fents constar que no tenen cap solidaritat moral ab l'es/pirit de la ciutat y de Catalunya, y que'ls actes vandàlichs y criminals sucesos, dignes de tota reprobació, ho són més en las actuals circumstancias en las qu'Espanya té compromesos la vida de molts dels seus fills y'l seu honor a Melilla. Per unanimitat s'aproba la conducta del s[enyo]r president, al que's concedeix un vot de gràcias y s'acorda formular la protesta en els termes indicats.

Seguidament, y a proposta del s[enyo]r Muntadas es prenen per unanimitat els acorts següents: Obrir una subscripció entre els socis del Foment a favor dels que han mort o han sigut ferits aquets dies en compliment del seu deber, y a la que hi contribueixi el Foment ab 1.000 p[esse]t[e]s.; fer constar en acta el sentimen ab que s'ha vist la surtida del governador civil s[enyo]r Ossorio de Barcelona; y delegar al s[enyo]r Aguilera pera que assisteixi a la reunió que celebraran al Ateneu las Societats econòmicas pera protestar dels fets de la setmana revolucionària.

El s[enyo]r Noguera, després de molt atinades consideracions sobre la conducta del personal del Foment duran els dies dels sucesos, proposa remerciar y premiar als que han complert ab son deber. Aixís s'acorda per unanimitat.

Vist lo avansat de l'hora la Junta autoriza al s[enyo]r president pera que resolgui sobre'l depatx ordinari y tot seguit s'aixecà la sessió.

El president.

El vocal secretari: Claudi Güell.

3

5 d'agost de 1909, Carta del president de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona al president del Consell de Ministres en protesta per la imputació dels desordres de la Setmana Tràgica al conjunt de la ciutat de Barcelona.

AHCOCINB (Arxiu Històric de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona), Fons Cambra de Comerç, 89-1.

Barcelona, 5 de agosto de 1909.

Ex[elentísi]mo. s[eño]r presidente del Consejo de Ministros.
Madrid.

Muy distinguido señor: La Junta Directiva de la corporación que me honro en presidir, reunida ayer tarde para protestar contra los repugnantes hechos realizados por las turbas la semana pasada en Barcelona y para abrir una subscripción en favor de las familias de los que hallaron la muerte en el cumplimiento de su deber al sofocar los disturbios, hubo de enterarse con honda pena y a la vez con indignación de que en diferentes puntos de España, por ligereza o por otras causas que no es posible apreciar en estos momentos, se atribuye a aquellos sucesos, persistiendo en un error deplorable, tan funesto a la paz moral de nuestra patria, una significación absolutamente opuesta a la que en realidad tuvieron. Barcelona ha sufrido muchas veces en silencio y acaso con excesiva resignación ese género de injusticia; pero en la ocasión presente constituye tal sarcasmo que no es posible enterarse de ella sin que la ira estalle en los pechos y haga brotar de los labios frases de protesta.

Ya no son el individuo ignaro ni la masa anónima quienes acusan a Barcelona de la perpetración de hechos de los cuales en realidad es víctima; ahora son ya corporaciones oficiales, hermanas de la que tiene el honor de dirigirse a Vd., quienes formulan

los cargos y profieren las amenazas, y periódicos ministeriales, que hasta hoy habían conservado su serenidad y se habían ajustado a un criterio recto e imparcial, quienes recogen esos cargos y amenazas, colocando encima a manera de INRI el epígrafe «Protestas Patrióticas».

Si no estuviesen suspendidas las garantías constitucionales, si el Gobierno no ejerciese la previa censura, existiendo, por tanto, la posibilidad de que muchos crean que todo aquello que está permitido circular circula con el asentimiento del Gobierno y está revestido de cierta autenticidad, si la procedencia de las acusaciones no fuera tan concreta y precisa y alguno de los órganos que las difunden tan autorizado, la Cámara que me honro en presidir hubiera tenido forzosamente que mantener la actitud resignada de otras veces y soportar en silencio la nueva injusticia. Pero la magnitud de la ofensa, por un lado, y las circunstancias presentes, por otro, ponen a esta corporación en la posibilidad y en el deber de dirigirse a Vd., como la más alta representación del Gobierno y, en su consecuencia, como conecedor del origen, móviles, carácter, alcance y finalidad de los lamentables y tristes acontecimientos de la semana pasada, para rogarle con el mayor ahínco que ponga de su parte cuanto le sea posible para evitar que, a los asesinatos y estragos, al profundo quebrantamiento moral, a los agravios con que se ha querido aterrar a esta desventurada ciudad durante la semana pasada, se añada la irritante injusticia de acusarla todavía de haberse inferido ella misma, como entidad colectiva, esas terribles heridas.

Le reitera el testimonio de su consideración personal y de su más sincero afecto su atento s[eguro] s[ervidor]. Q.S.M.B.

10 d'agost de 1909, Carta circular del president de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona, adreçada a altres corporacions anàlogues en protesta per la imputació dels desordres de la Setmana Tràgica al conjunt de la ciutat de Barcelona.

AHCOCINB (Arxiu Històric de la Cambra Oficial de Comerç, Indústria i Navegació de Barcelona), Fons Cambra de Comerç, 89-1.

10 de agosto 1909.

S[eño]r presidente de la Cámara de Comercio de

Mi muy distinguido compañero: Aunque no abrigo la menor duda respecto a la serenidad de criterio de Vd. y de la Cámara que tan dignamente preside para apreciar el carácter y tendencias de los abominables sucesos que se desarrollaron en Barcelona durante la última semana de julio, me creo en el deber de manifestar a Vd. que la Corporación que me honro en presidir, para desvanecer un prejuicio que desgraciadamente llevó a alguna entidad hermana a formular una proposición que no vacilo en afirmar consideraran Vds. absolutamente infundada e injusta, acordó protestar contra aquel acuerdo, así como contra la publicación de la noticia del mismo bajo el epígrafe de «Protestas Patrióticas» en un periódico tan ministerial como *La Época*; y que a este efecto el día 6 tuve el honor de conferenciar con el presidente del Consejo de Ministros, el cual no pudo menos de lamentar que se atribuyese a Cataluña la obra de unos cuantos y que se diese a esta obra nefanda una significación tan distinta de la que realmente revistió.

Poco después de haber regresado a Barcelona recibí el siguiente telegrama del señor director de *La Época*:

“Presidente Cámara Comercio de Barcelona.- Al copiar *La Época* el acuerdo de una Cámara de Comercio, de dirigirse a otras ciudades para que no compren géneros catalanes, como protesta contra el movimiento anarquista, hízolo como dando una simple noticia. De juzgarla, hubiera sido para rechazarla como injusta, por confundir a unos cuantos criminales con Barcelona entera. En análogo espíritu inspiráronse varias campañas hechas por *La Época*, en defensa de los intereses de Cataluña. Rapidez en la confección periodística pudo incluir dicha noticia en la protesta patriótica, no siendo ese su lugar. Complázcome en hacerle estas declaraciones.- Marqués de Valdeiglesias”.

A su vez, el Fomento del Trabajo Nacional dirigió al señor presidente del Consejo de Ministros un telegrama sobre el mismo asunto, recibiendo la siguiente respuesta:

“Presidente del Consejo de Ministros a presidente del Fomento del Trabajo Nacional.- Debo suponer que las manifestaciones plausibles y bien inspiradas de su telefonema no implican confundir al Gobierno con periódico aludido, a cuyo director acabo de oír que ni siquiera él quiso deliberadamente significar lo que da ocasión para la protesta y se proponía aclararlo. El Gobierno jamás estuvo en peligro de cometer injusticia tal como sería atribuir a Barcelona los vergonzosos crímenes de que fué principal víctima”.

Al mismo tiempo las principales asociaciones económicas e intelectuales de Barcelona publicaban la siguiente protesta:

“Los que suscriben, con la representación que ostentan de los principales elementos económicos, sociales e intelectuales de la ciudad de Barcelona, y sin juzgar por ahora los orígenes y la finalidad del movimiento revolucionario en ella ocurrido, se creen en el caso de consignar su más solemne protesta contra los actos de vandalismo y destrucción que con motivo de dicho movimiento se han realizado. No temen equivocarse al afirmar que la conciencia pública lo repudia con entera unanimidad y que las tur-

bas inconcientes que los realizaron nada tienen que ver con las aspiraciones de nuestro país. Barcelona, población cosmopolita por excelencia, sufre, hace tiempo, disturbios promovidos por elementos ajenos en su mayoría al espíritu de la ciudad y que constituyen un núcleo de profesionales de la revuelta dispuestos a aprovecharse de toda excitación para torcerla en sentido de sus fines disolventes, sin afirmación positiva ni bandera franca y visible. Sería, pues, lamentable, por no decir inicuo, que se atribuyera a tales disturbios una significación catalana y una paternidad absolutamente opuesta a la que realmente tuvieron. El sentimiento catalán, por el contrario, es quien más vivamente se ha sentido herido e indignado por aquellos luctuosos desmanes; y así se complacen en afirmarlo, en tono desapasionado pero firmísimo, las entidades que suscriben, emplazando a los propagadores de tan calumniosa especie para ante los fallos irrecusables de la Historia. Barcelona 5 de agosto de 1909. Joseph M. Roca, presidente del Ateneo Barcelonés. Narciso Pla y Daniel, presidente de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del País. Pedro G. Maristany, presidente de la Cámara de Comercio. Luis Muntadas, presidente del Fomento del Trabajo Nacional. Hilarión Grué, presidente del Círculo de la Unión Mercantil. Pedro Milà y Camps, presidente de la Liga Industrial. Manuel Raventós, presidente del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro”.

Afortunadamente, se va corrigiendo el deplorable error en que incurrió una parte de la opinión de España acerca de los autores, carácter, significación y tendencias de aquellos acontecimientos, y no dudo de que esa Cámara contribuirá a que se desvanezca por completo, evitando de esta suerte que se cometa la irritante injusticia de atribuir a la víctima la comisión del delito.

Con el mayor gusto se reitera de Vd. affectísimo compañero y s[eguro] s[ervidor]. Q.S.M.B.

El presidente.
El vocal secretario general accid[ental]: Juan Sala.

5

10 d'agost de 1909, Carta personal de Lluís Muntadas a Antonio Maura, president del Consell de Ministres, sobre les responsabilitats en el desfermament dels disturbis de la Setmana Tràgica, amb acusació directa a Francesc Ferrer i Guàrdia.

AFAM (Arxiu de la Fundació Antonio Maura, de Madrid), Fons Antonio Maura Muntaner, caixa 151, carpeta 16.

Barcelona, 10 agosto 1909.

Ex[celentísi]mo s[eñor] r d[o]n Antonio Maura.
Madrid.

Mi querido y respetable amigo: Su afectuosa carta de ayer me llena de optimismo, pues no decayendo V. y no faltándole como fundadamente espero no le faltará el apoyo a que alude su citada carta, se aminorarán mucho los efectos morales del mal y servirá de lección provechosa para todos, a fin de orientar nuestra conducta para el porvenir. Yo soy de los que digo que en lo ocurrido tenemos todos una gran responsabilidad. La política negativa y de protesta continua iniciada precisamente por las clases que socialmente debieran ser conservadoras a raíz de los desastres coloniales, las campañas de rebeldía al pago de tributos, etc[étera] etc[étera], tenían forzosamente que producir resultados fatales; el ejemplo dado al pueblo por nosotros, enseñándole a protestar y resistirse al cumplimiento de las leyes, ha traído lo que lógicamente debía traer; los más sensatos han evolucionado, pero la enseñanza no la han olvidado las masas.

Voy a volver sobre mi opinión referente a los últimos sucesos. Esencialmente no he variado de juicio del que le expuse a V. en mi carta del 30. [Y enterado] de muchos incidentes, hechos completamente verídicos y comprobados conocidos después, me hacen afirmar más y más en la opinión que resumo a V. a continuación.

Como preparación y acuerdo previo de anarquistas y radicales no había más que promover la huelga general como protesta; naturalmente que unos y otros, y sobre todo los primeros, estaban apercebidos para entrar en acción, sobre todo si flaqueaba la represión al alterarse el orden. Ambos elementos contaban con la admósfera de protesta creada no sólo por los periódicos radicales, si que también por los nacionalistas republicanos y republicanos de la Unión, y que por lo tanto no alcanzaba solamente al pueblo bajo sino a las clases menestralas. Insisto en creer que ni la quema de conventos ni las barricadas eran números del programa fijados de antemano: uno y otro fueron números añadidos a medida que se desarrollaban los sucesos al ver la falta de represión (no juzgo la causa que la motivó, y que incluso pueda justificarla) del lunes por la tarde y martes por la mañana. Evidente que las masas estaban preparadas para ello y sólo faltaba que hubiese quien las llevase a la ejecución de un programa de tantos años predicado en mítings y prensa. Los que las llevaron al incendio fueron sin duda alguna los elementos anarquistas dirigidos por *Ferrer*, colaborando con ellos la extrema izquierda del lerrouxismo, que es la agrupación que creo llaman de los jóvenes rebeldes, fracción conocida en la misma Casa del Pueblo por "la Cábila"; esta agrupación, que tiene su revista titulada *La Rebeldía*, en la que colaboran algunos intelectuales, hace años que viene predicando lo que se ha ejecutado. Las barricadas fue número especial de los lerrouxistas, de sus casinos de barrios, y no tenían dirección única, lo cual prueba que no estaba de antemano previsto, y lo comprueba más los continuos recados que recibían los elementos más significados del partido radical de parte de los que luchaban, requiriéndoles para que fuesen a tomar la dirección del movimiento hijo de sus continuas predicaciones y que se había desarrollado gracias a las circunstancias. Insisto en lo mismo: con represión ejemplar el lunes por la tarde, no hubiésemos presenciado los espectáculos de los días siguientes; que la represión no se hizo en todo el martes es hecho completamente comprobado; claro está que no me meto a juzgar los motivos por que no se hizo, que acaso fuesen de tal peso y tan

complejos que justificasen el no hacerla, pero no le quepa a V. ninguna duda en la sensación que nosotros sentimos el lunes por la noche, en sentido negativo, sensación que no sé llamar de otro modo más que *de indefensión*. Los revolucionarios la sintieron en sentido positivo al aperebirse que podían obrar con impunidad.

Ni remotamente dé V. carácter de crítica a mis apreciaciones, para nadie; bastante sé que en momentos como los actuales no se debe criticar ninguna autoridad sino robustecerla, pero yo quiero que conozca V. sin rodeos de ninguna especie mis apreciaciones, que son las de muchos.

No quiero cansar más su atención, y cónstele que me tiene V. incondicionalmente a su lado para hacer cuanto en mi mano esté para aminorar el mal y evitar su reproducción en el porvenir.

Le saluda cariñosamente su affectísi]mo [...].

Luis Muntadas.

6

[18] *d'agost de 1909, Carta de Francesc Cambó a Antonio Maura a propòsit del Manifest dels diputats i senadors regionalistes sobre els fets de la Setmana Tràgica, que conté una crítica del nomenament de Crespo Azorín com a governador civil de Barcelona.*

AFAM (Arxiu de la Fundació Antonio Maura, de Madrid), Fons Antonio Maura Muntaner, Il·ligall 19, any 1909.

I[lustrísim]o s[eñor] Antonio Maura.

Mi distinguido amigo: Pensé escribirle y hasta visitarle para comunicarle mi impresión sobre los tristes acontecimientos desarrollados en Barcelona, mas llegué pronto al convencimiento de que, en cuanto a narración de hechos, nada podía decirle que V. ignore, y que, en cuanto a las enseñanzas que de los hechos se deducen, a quien tenía el deber de hablar era a la opinión entera de Cataluña. A ello obedece el manifiesto que hemos publicado los diputados y senadores regionalistas y en el que verá V. reflejado, con toda franqueza, nuestro criterio.

Creo yo que lo ocurrido es muy posible que obligue a precipitar acontecimientos y orientaciones que yo entiendo prematuras para su completa eficacia.

Los momentos actuales son de responsabilidad grandísima para el Gobierno y para todos los que tenemos alguna autoridad en la opinión catalana. Los regionalistas estamos dispuestos a cumplir con nuestro deber y con los dictados de nuestra conciencia. Sé que por parte de V. encontraremos toda la buena voluntad que siempre ha presidido su política en Cataluña. Creo, no obstante, y con absoluta franqueza se lo digo, que el gobernador s[eño]r Crespo no está a la altura de la gravísima misión que le está confiada. De Ossorio a Crespo hay una distancia inmensa y es una

lástima que en estos momentos la representación del Gobierno en Cataluña haya sufrido una *capitis diminutio* tan considerable.

Nunca el Gobierno y Barcelona agradecerán bastante a Ossorio la meritísima labor que ha realizado durante el ejercicio de su cargo. Creo llegará muy pronto para él la hora de la justicia. Las campañas descubiertas y embozadas que se han hecho contra Ossorio en Barcelona son fiel reflejo de las campañas que se han hecho contra V. en Madrid: los dos –cada cual en su esfera de acción– han significado la misma dirección de imperio de la justicia, de instauración de un sentido de moralidad y rectitud en el ejercicio del poder y contra su acción se han levantado y alimentado todas las tradiciones de inmoralidad, de perversión, de bajos egoísmos.

Mande V. siempre a su amigo y s[eguro] s[ervidor].

Francisco de A. Cambó.

7

21 d'agost de 1909, Carta d'Antonio Maura a Francesc Cambó amb crítiques velades a la moderació del Manifest dels diputats i senadors regionalistes contra els fets de la Setmana Tràgica i exigència de suport a la gestió de Crespo Azorín com a governador civil de Barcelona.

AFAM (Arxiu de la Fundació Antonio Maura, de Madrid), Fons Antonio Maura Muntaner, lligall 19, any 1909.

Madrid 21 Agosto 1909.

Señor Don Francisco Cambó.

Mi distinguido amigo: bien dice V. en su carta, que recibí ayer, que después de lo acontecido en los últimos días de julio, lo más urgente y provechoso era procurar que, en el general y saludable examen de conciencia, sacasen lección de escarmiento para sus futuros procederes cuantos no tengan afinidad más o menos inadvertida con los foragidos que actúan de revolucionarios. Alabo la tendencia del manifiesto-protesta que Vds. han suscrito, y no digo que me parezca que se quede corto, por mi sistemática abstención que V. conoce, y mi respeto a las determinaciones propias de quienes dirigen colectividades políticas. Ahora, como siempre, reputo grave que las ideas, los sentimientos y los intereses anti-revolucionarios se muestren destituídos del instinto de conservación, y no adviertan cuán poco difiere de una adición al impulso subversivo una resta de las energías preservadoras de la paz y la vida social, entre las cuales el poder público es y será siempre principal. ¿En qué medida se proporcionará la enmienda con lo sufrido?

De parte del Gobierno no son pocas las consecuencias que ello debe tener. Dios nos dé tanto acierto como nos mantiene la voluntad de cumplir nuestro deber. No depende de nuestra firmeza el mayor o menor alcance práctico de nuestra acción: veremos qué apoyos o qué resistencias hallamos en el empeño.

Nadie lamentará más que yo no poder conservar a Ossorio en el Gobierno Civil de Barcelona, según se infiere del apoyo y del aplauso del tiempo pasado. Espero que Crespo Azorín, a su vez, merecerá y conseguirá la confianza y la adhesión de quienes no han podido, ni tenido para qué, otorgársela hasta ahora. Siempre es menos cierto lo que está por experimentar, pero no hay sino motivos para esperar en su gestión, que debe ser facilitada y secundada francamente por quien quiera o coincida con el final designio del Gobierno.

Nuevas amarguras como las recientes no han de torcer ni ablandar la voluntad de su afectisímo amigo.

A. Maura.

8

26 d'agost de 1909, Carta d'Alfons Sala i Argemí a Antonio Maura, president del Consell de Ministres sobre els esdeveniments de la Setmana Tràgica, especialment a Terrassa i Sabadell, i sobre les condicions de defensa en aquestes ciutats i la conveniència de reforçar els sometents.

AFAM (Arxiu de la Fundació Antonio Maura, de Madrid), Fons Antonio Maura Muntaner, caixa 151, carpeta 16.

Tarrasa, 26 Agosto 1909.

Exc[elentísi]mo s[eñor] don Ant[oni]o Maura.

Mi muy apreciado señor presidente:

Como testigo presencial de los tristísimos sucesos que hace un mes se desarrollaron en esta región, creo cumplir con un deber al expresar a V. la gratitud que todos los amantes del orden sentimos hacia el benemérito cuerpo de la Guardia Civil que, en todas partes, se portó con verdadero heroísmo, y, a la vez, significarle la necesidad que hay de aumentar el número de guardias a fin de que todas las poblaciones estén debidamente atendidas.

Tarrasa y Sabadell, por ejemplo, son ciudades fabriles importantes, con veinte mil almas la primera y treinta mil la segunda de dichas ciudades, con masas obreras respetables, etc[étera]; pues bien, ordinariamente hay, en cada una de esas poblaciones, un teniente de la Benemérita con seis u ocho guardias, y, aun, las más de las veces, se concentran en la capital, dejando estos pueblos sin más fuerza que la del somatén, cuya institución, no teniendo otro fin que la defensa de las vidas y haciendas de los ciudadanos, no pueden tomar ciertas precauciones que competen a la fuerza pública a fin de prevenir o evitar mayores males.

Hay que tener en cuenta que todo movimiento revolucionario de la capital se corre inmediatamente a esas y otras poblaciones importantes, por lo cual creo de verdadera necesidad el establecer en esos centros fabriles puestos de la Benemérita que cuenten, por lo menos, 20 o 25 infantes y 10 o 15 caballos, sin que se concentraran en Barcelona cuando ocurriera el menor desorden en dicha ciudad, en la cual debería haber constantemente el contingente de guardias que fuere necesario para poder atajar el mal en los primeros momentos.

Creo también que hay otra necesidad apremiante, y es la de reorganizar el somatén en aquellos puntos en que, dada la índole de la institución, tenga su razón de ser. La primera condición para el somatén es la de que los individuos que lo formen tengan *asiento y raíces* en la respectiva localidad y naturalmente que sean personas honradas.

Siendo esto así, ¿cómo ha de prestar buenos servicios un somatén en San Martín de Provensals, en San Andrés, en el Clot, etc., suburbios de Barcelona, habitados por gentes que varían con tanta frecuencia que los unos no conocen a los otros? El somatén en esos sitios no tiene razón de ser, y por esto, como vocal de la Junta Organizadora de los somatenes, me opuse constantemente a la creación de esos somatenes, y el tiempo ha venido a darme la razón.

Siempre, dentro del espíritu que informa la institución, el somatén debe organizarse de una manera distinta en el Llano, en los centros fabriles, de la forma como está organizado en los pequeños pueblos de la montaña.

Hay una fórmula general para todos los somatenes, y es la de que: en el momento de ocurrir ataques a las personas o a las propiedades se reunirá el somatén, a toque de campana, en punto determinado, generalmente en las Casas Consistoriales. Y esto, que está muy bien para las pequeñas localidades, es un gran mal

en las poblaciones importantes, de radio extenso, sobre todo si hay en ellas masas obreras. Porque el individuo del somatén, que no es un héroe, que es un hombre pacífico que al defender su vida y su hacienda defiende la de sus vecinos, tiene que atravesar entre las turbas para acudir al sitio indicado para reunirse con sus compañeros, dejando a veces en barrios extremos de la población abandonada su familia y su casa. Se expone así a que le desarmen, como ocurrió en muchas localidades, o a que le asesinen como ocurrió en Manresa.

En cambio aquí, en Tarrasa, población de veinte mil almas, el somatén presta el gran servicio de mantener el orden y, a pesar de que hasta el tercer día no hubo en ella más que un teniente y seis guardias civiles, contuvo a los revoltosos y tuvo a raya a las comisiones que llegaban de Sabadell y de Manresa incitando a seguir el ejemplo de esas ciudades en donde ardían iglesias y conventos y se cometían asesinatos.

Es que, en Tarrasa, para los efectos del somatén, está la ciudad dividida en 5 barrios. Al frente de cada barrio hay un cabo y un sub-cabo. Cada barrio está dividido en 16 retenes de somatén, al frente de cada retén hay un *jefe de retén* . Cada retén se compone de seis a diez y seis individuos, según los lugares. Los individuos que componen cada retén son los vecinos más inmediatos al mismo, de modo que allí, reunido con sus compañeros, defiende su hogar. Cada retén auxilia a los inmediatos, y así en conjunto se defiende la ciudad. Al frente de los cabos de barrio están el cabo y el sub-cabo de distrito.

Hay, además, la ronda del somatén, compuesta de 50 individuos, que acuden a los sitios de más peligro, o auxilian los retenes.

En cuanto comenzó la huelga se reunieron los cabos, bajo mi presidencia como vocal de la Junta. Ofrecimos nuestro concurso a las autoridades, y de acuerdo con éstas, *sin necesidad del toque*

de somatén, se reunieron los individuos en los 80 retenes respectivos. Al efecto, cada cabo de barrio avisa a los gefes de retén de su demarcación y éstos a los individuos respectivos. Así durante la luctuosa semana no ocurrió en Tarrasa el menor desorden.

Si en Sabadell, Manresa, Mataró, etc[étera], el somatén hubiese tenido una organización parecida, esas localidades no tendrían que lamentar los desastres que ahora lamentan.

Esto quiere decir que hay que organizar el somatén convenientemente según los lugares, dentro siempre del espíritu que informa esa veneranda institución, y hay que hacer una verdadera selección de individuos. Esta debe ser la obra de los vocales y de los cabos, conocedores de sus paisanos; por lo que a mí atañe, dentro de los somatenes de mi demarcación la estoy efectuando con el empeño, el cuidado y la energía que se requieren para esa limpia o espurgo.

Pero hay que conservar el somatén, ahora más que nunca, como institución encarnada en el espíritu del pueblo honrado, del verdadero pueblo. Lo que hay que hacer es reorganizarlo con arreglo a los lugares y a las necesidades presentes, y hacer una gran selección. Pero disolverlo, en conjunto, creo sería un gran mal, y sobre todo en muchas localidades cobrarían grandes alientos los revoltosos de todas las calañas.

Es preciso, además, que las autoridades superiores de Cataluña comprendan bien la misión del somatén, el carácter especial de esa institución, para no confundirlo con los otros cuerpos armados, y no exijan del mismo ciertos servicios que, por su índole, caen fuera de lo que es y debe ser la institución del somatén.

El somatén ha prestado excelentes servicios en muchas localidades y puede prestarlos si todos trabajamos en su reorganización y en la selección de los individuos que forman el cuerpo de los somatenes.

Ruego a V. me dispense por haberle molestado con esta larga y desaliñada carta, pero, con la mejor voluntad, me he animado a hacerle esas ligeras indicaciones por si, en su elevado y recto criterio, las considera dignas de ser tenidas en cuenta para la adopción de aquellas medidas que impidan la repetición de tan lamentables y vergonzosos sucesos.

Con la mayor consideración se reitera a sus órdenes y le repite su siempre agradecido y afectuoso amigo, que le aprecia y b[esa la] m[ano].

Alfonso Sala.